

Գ Ի Ի Ղ Ի Մ Ա Ր Դ Ի Կ

(Շարունակութիւն)

Գ Լ Ո Ի Խ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

Ա

Նոյն օրը երեկոյեան, Նուրեանների տան հիւսիսային մեծ սենեակում, որ կոչւում էր երկրորդ դահլիճ, վառուեց ելեքտրական ջահը: Դա նշանակում էր որ մի փոքրիկ, ոչ-պաշտօնական երեկոյթ կայ այնտեղ: Ելեքտրական առատ լոյսերը մեծ պատուհանների միջով թափուել էին տունը շրջապատող հրապարակի վրայ, ուր քամին դեռ շարունակում էր իր գծութիւնները:

Պատի ճակատից, մի ոսկեղօծ շքեղ շրջանակի միջից, հաճելի լոյսերով ողողւած քառակուսի սենեակին նայում էր մեծ իւզանկարը, մի շատ յայտնի վրձինի գործ, որ պատկերացնում էր ինչ-որ հին, հեթանոսական զոհաբերութիւն անտառի մէջ, կապոյտ երկնքի տակ: Պատկերից ցած դրուած էր թաւշապատ բազմոց, իսկ նրա առջև, ձուածե սեղանի կողքին, թիկնաթոռներից մէկի մէջ կիսով չափ պառկած էր մի կարճահասակ, բայց խիստ վայելչակազմ, սիրունատես տղամարդ:

Դա ինքը, պարոն Նուրեանն էր: Երեկոյեանը նա հանգստանում էր: Բայց այս երեկոյ նա ստիպուած էր խանգարել այդ կարգը նախ և առաջ այն պատճառով, որ այդպէս էր կամեցել նրա կինը և երկրորդ, որովհետև անակնկալ կերպով եկել էր Թէոդորոս Զարվադարեանը մի կարևոր գործի մասին խօսելու:

Չարվադարեանը այն գեր ու կոլոր մարդն էր, որ նստած էր նրա դիմաց և մեծ աշխոյժով պատմում ու բացատրում էր մի ծրագիր, որի մէջ խոշոր մասնակցութիւն պիտի ունենար և Նուրեանը:

Մօտ մի ժամ էր, ինչ նրանք խորհրդակցում էին քառակուսի սենեակի լուսթեան մէջ: Ոչ ոք չէր խանգարում: սենեակը երեք դռներ ունէր, բայց դրանցից ոչ մէկն էլ չը բացուեց ամբողջ ժամանակ: Իսկ հարուստ կահ-կարասիները, բոլոր այդ բաց կապտագոյն թաւով ծածկուած թիկնաթոռները, անկիւններում դրած հարաւային հազուագիւտ բոյսերը, մեծ դաշնամուրը ականջ չունէին որ լսէին խօսակցութիւնը:

Հարցը լուրջ էր, բարդ: Բայց Նուրեանը չէր շտապում: Նա սառն էր, համարեա անտարբեր. նրան չէր վարակում այն տենդոտ տրամադրութիւնը, որի մէջ ընկել էր նրա կոլոր խօսակիցը: Չարվադարեանը գործի էր դրել իր լեզուի ամբողջ ճարտարութիւնը և անդադար պտտեցնում էր իր մտտ, ծանր մարմինը թիկնաթոռի մէջ, շուտ-շուտ վեր էր կենում: էլի նստում: Իսկ երբեմն էլ գնում էր դէպի բազմոցը, ընկղմւում էր նրա մէջ, արագ կերպով խաղացնում էր իր կարճիկ ոտները:

Եւ ամբողջ ժամանակ նրա թուխ աչքերը հաստ ու թուխ յօնքերի տակից մեխուած էին տանտիրոջ վրայ: Նուրեանի դէմքից չէր իջնում մեղմ ժպիտը. դա խոշոր գործերի տէր վաճառականի ինքնավստահ ժպիտն էր: Եւ Չարվադարեանին շատ էր այրում այդ գոռոզ ինքնավստահութիւնը: Նա տեսնում էր որ իրան բարձրից են նայում այստեղ: Այնքան գործի աշողութիւնը չէր նրան հետաքրքրում, որքան այդ վիրաւորական վերաբերմունքը ջախջախելու ցանկութիւնը: Ժամանակ է որ Նուրեանը և նրա նմանները հասկանան, որ առաջին կարգի վաճառական Թէոդորոս Չարվադարեանը նրանց բոլորի համահաւասար ընկերն է:

— Գալիս է, Սամուէլ Իսայիչ, հարցրեց նա, իր ուռուցիկ թաթը մեկնելով Նուրեանին:— Բեր խփենք,

եղբայր, բեր. էլ ի՞նչ ես մտքի տակ ընկել: Խփենք այժմ, իսկ պայմանը կը ստորագրենք վաղը:

Նա բարձրացրել էր ձեռքը, պատրաստ խփելու. նրա խոշոր երեսը ոգևորութեան մի մեծ ժպիտ էր դարձել, վառուել, քրտնել: Ամբողջ քաղաքում միայն նա էր, որ Նուրեանի հետ «դու»-ով էր խօսում:

Բայց Սամուէլ Իսայիչը ոչ միայն տեղից չը շարժեց իր ձեռքը, այլ և բաւական սառն կերպով նկատեց.

— Հօ Շէյթան-Բազարի խանութպան չենք, որ այդ գոռհիկ ձեռով համաձայնութիւն կնքենք:

Չարվադարեանը իսկոյն հասկացաւ այդ ակնարկութեան ամբողջ միտքը: Նուրեանը, ի հարկէ, յետին մըտքով, վիրաւորելու նպատակով չէր, որ տուեց Շէյթան-Բազարի անունը, բայց Չարվադարեանը յիշեց իր անցեալը...

Այնուամենայնիւ, նա իրան չը կորցրեց: Նուրեանը հօ այլ ևս զուտ վաճառական չէր. նա շատ էր բարձրացել այդ դասակարգից, արդէն խառնուել էր իսկական արիստոկրատիայի հետ: Արդիւնաբերութեան բոլոր խոշոր ներկայացուցիչները հետեւում են նրա օրինակին: Այս բոլորը ճիշտ է, Նուրեանը իրաւունք ունի: Բայց միթէ այնքան չնչին է իր, Թէոդորոս Չարվադարեանի իրաւունքը:

Կարծես այդ հարցն էր տալիս նա, երբ նորից մօտենալով տանտիրոջը, անփոյթ կերպով արտասանեց.

— Ի՞նչ անեմ, Սամուէլ Իսայիչ: Այսքան գեղեցիկ, շահաւետ առաջարկութիւն և քո սառն վերաբերմունքը... Գործի աջողութիւնը ապահովուած է. եթէ չը կայ ուրիշ գրաւական, բաւական չէ՞ հէնց իմ բախտը...

Նուրեանը յաղթահարուած էր: Այո, այդ մարդը իրաւունք ունէր այդպէս խօսել իր բախտի մասին:

Երկու տարի առաջ նա մտքով էլ չէր անցկացնի, թէ այսպիսի մեծ տներում ընդունուած մարդ կը դառնայ: Իսկ այժմ ամեն տեղ նրան գրկաբաց են ընդունում, ամենքը նախանձում են նրան: Բախտ... Որքան էլ բարձր,

կրթուած մարդ էր Նուրեանը, բայց, իբրև վաճառական, չէր կարող անպայման չը հաւատալ բախտին: Իր կեանքում շատ և շատ փորձերով էր համոզուել, որ եթէ չը կայ բախտ, Նուրեանների աշխարհահռչակ ամուր առևտրական տունն էլ չէ կարող մեծ վաստակներ ստանալ:

Իսկ Չարվաղարեանի բախտը միանգամայն չլացուցիչ էր: Ո՛րքան բարձր թուիչք գործեց մի կարճ միջոցում նա, որ դեռ երէկ, անցեալ օր այնքան փոքրիկ գործի տէր էր, որ նոյն իսկ հարստահարում էր մեծերից: Բախտի այդ սիրասուն զաւակը հիացնում էր մանաւանդ իր անվախութեամբ. մանր թուիչքներ չը գիտէր նա. երբեմն այնպիսի յանդուգն ձեռնարկութիւններ էր սկսում, որ ամենքը ասում էին, թէ նա գոյուել է: Բայց բօրսայում, գրասենեակներում, սալօններում յանկարծ տարածւում էր Չարվաղարեանի բախտի մի նոր, հրաշալի յաղթանակի լուրը: Նա օրուայ հերոս էր դրամական առիւծների աշխարհում: Եւ հարցնում էին. ո՞ւր կ'երթայ նա, եթէ բախտը այդպէս շարունակէ հովանաւորել նրան երկար, անընդհատ...

Նուրեանը խորին ուշադրութեամբ լսում էր, իսկ Չարվաղարեանը մի քանի նոր բաներ էլ պատմեց իր բախտի մասին: Ու փառաւորում էր, տեսնելով թէ ինչպէս այդ առաջնակարգ մարդը շարժում է իր դըլլիւնը ի նշան մեծ հիացմունքի, որ յաճախ համարեա նախանձի էր փոխւում: Տպաւորութիւնը այնքան ընկճող էր Նուրեանի համար, որ նա նոյն իսկ ժպտաց, երբ Չարվաղարեանը ձեռքը դրեց նրա ուսին ու մտերմաբար թօթուելով, ասաց.

— Սամուէլ Նուրեանի յամառութիւնն եմ ուզում կոտրել գոնէ մի անգամ:

Ապա ծիծաղելով խոնարհուեց դէպի Նուրեանը, դըլլիւնը մօտեցրեց նրա գլխին այնպէս, որ իր ծանր ու խոնաւ շնչառութեամբ տաքացրեց նրա երեսի կէսը, և երեքալով իր կոլոր մարմնով, պայմանների մի նոր ձեւակերպութիւն առաջարկեց:

Տանտէրը լսում էր. այլ ևս Շէյթան-Բազարը չէր գալիս նրա միտքը: Գլխի թեթև շարժումներով նա համաձայն էր Չարվադարեանի հետ, որ դրանից աւելի մեծ զիջողութիւն չէ կարելի պահանջել առևտրական մարդուց, որ այդքան հաւատ ու վստահութիւն միայն ամենամօտիկ բարեկամին կարելի է ընծայել: Նա այժմ աւելի մատչելի էր, աւելի զիջող: Վերջնական խօսք չասաց նա: Պէտք էր դեռ հարց ու փորձ անել. գլխաւոր կառավարչից, պէտք էր գրասենեակում մի քանի թուանշանների նայել:

Սակայն գործի կէսը կատարուած էր: Չարվադարեանը այլ ևս չը խօսեց այդ մասին: Այժմ նա մի սովորական խօսակից էր: Իբրև այդպիսի մարդ, նա սիրում էր միայն հանաքներ անել. թէև այդ բանի մէջ բախտ չունէր, բայց ոչինչ չէր խնայում սրախօսի անուն ստանալու համար. գոնէ իր ասածների վրայ ամենից առաջ և ամենից թունդ նա ինքն էր ծիծաղում: Իսկ սրախօսութիւնների մէջ պաշար ունենալու համար եռանդուն կերպով հաւաքում էր ամեն տեսակ անեկդօտներ, ծիծաղաշարժ պատմուածքներ, ուշադրութիւն չը դարձնելով նրանց բովանդակութեան վրայ:

Մի քանի բան ասաց, Նուրեանը ծիծաղեց: Դուռը բացուեց և աղախինը յայտնեց, թէ տէլէֆօնը կանչում է:

Նուրեանը վեր կացաւ, խնդրելով Չարվադարեանին սպասել: Գործարանի կառավարիչը երեկոները զեկուցում էր տալիս տէլէֆօնի միջոցով: Լսելը և կարգադրութիւններ անելը մի քանի րոպէի գործ էր:

Բ

Մնալով մենակ, Չարվադարեանը ընկաւ բազմոցի վրայ, սկսեց խաղացնել ոտները և այս ու այն կողմ նայելով, տռգեցնում էր իր կարմիր, ածելած թշերը, օդ էր դուրս փչում: Ապա վեր կացաւ, հանդարտ ման էր գալիս փոքրիկ դահլիճում: Նա գիտէր որ տիկին

Նուրեան տանն է, զբաղուած է մի քանի մարդկանց հետ խորհրդակցելով: Այս տան թագն ու պսակը տիկինն էր: Առանց նրան ոչինչ հրապոյր չէր լինի այս ոսկէղօծ պատերի մէջ. Սամուէլ Նուրեանը շատ է եսամոլ, սառն ու պաշտօնական:

Այդ էր պատճառը, որ երբ տիկին Նուրեան ներս մտաւ մի խումբ մարդկանց հետ, Չարվադարեանի առաջին գործը եղաւ գանգատուել, որ իրան մենակ են թողել:

— Երեւի ես շատ անհետաքրքական հիւր եմ, Աննա Եգօրովնա:

— Ի՞նչ էք ասում, Ֆէօդօր Ներսէսիչ, կարելի է այդպիսի բան երեւակայել, պատասխանեց տիկինը մի սքանչելի ծիծաղով և շատ սիրալիր կերպով բարեկեց նրան:

Չարվադարեանը խոնարհ ողջոյններ տուեց, իր յարգանքները յայտնեց:

— Եւ չեմ նեղանայ, եթէ դձուր ինձ անհետաքրքրական հիւր համարէք, աւելացրեց նա, բաց չը թողնելով տիկնոյ ձեռքը:

— Ա՛հ, թողէք, խնդրեմ, այդ խօսքերը: Դուք ծանօթ չէք...

— Օ՛ր, օրիորդներն էլ այստեղ են: Բճրեւ, հազար բարեւ, օրիորդ Սիրանոյշ. բճրեւ, օրիորդ Շուշանիկ:

Երկու օրիորդները մի ակնթարթում կարմրեցին և ծիծաղելով սեղմեցին Ֆէօդօր Ներսէսիչի ձեռքը:

— Դուք այստեղ մի ամբողջ ժողով էք ունեցել:

— Այո՛, հաստատեց տիկինը: — Խնդրեմ ծանօթացէք...

— Նախ թո՛յլ տուէք խոնարհ կերպով նկատել, որ դուք, Աննա Եգօրովնա, մեծ չարչարանք էք յանձն առել, շատ մեծ...

Տիկին Աննան մի սիրուն ժպիտ նուիրեց նրան իբրեւ բարեհաճութեան նշան: Չարվադարեանը դիմեց օրիորդներին.

—Շնորհաւորում եմ ձեր առաջին քայլը, օրիորդներ. այս օրուանից դուք կատարելապէս չափահաս էք:

—Ի՞նչ քայլ, Ֆէօդօր Ներսէսիչ, հարցրեց օրիորդ Սիրանոյշը աւելի ևս կարմրելով:

—Անտեղի և աւելորդ համեստութիւն... Քաղաքում արդէն խօսում են ձեր բարեգործութեան մասին: Իսկ ի՞նչ է բարեգործութիւնը, եթէ ոչ չափահասութեան մի վկայական: Կուրբում ես միայն «Стрекоза» եմ կարդում, մնացածը սուտ է և ոչինչ: Դուք գիտէ՞ք թէ ի՞նչ է դա:—Օ՛, մի զարմանալի սրամիտ շաբաթաթերթ: Նա ասում է թէ կանայք բարեգործի դեր ստանձնում են կամ ձանձրոյթից կամ... երկրպագուներ գտնելու համար...

Նա կուշտ-կուշտ ծիծաղեց, նայում էր կանանց, որոնք փոքր ինչ շփոթուած էին երևում:

—Երկրպագուներ գտնելու համար, այո՛, սա շատ լաւ է,—շարունակեց Չարվադարեանը պինդ ծիծաղից կարմրած ճակատով:—Ներեցէք, այստեղ ոչինչ անյարմարութիւն չը կայ. տպուած, ցենզուրայից անցած խօսքեր են: Ես ինքս մի քիչ շարախօսութիւն եմ գտնում այսպիսի բացատրութեան մէջ. իմ կարծիքով, բարձր դասակարգի կանայք բարեգործ պիտի լինեն, դա օրէնք է...

Այս երկդիմի բացատրութիւնները միայն ներողամիտ, ակամայ ծիծաղներ պատճառեցին կանանց: Ամենքը գիտէին, որ այդպէս խօսողը Չարվադարեանն է. իսկ Չարվադարեանը վաղուց էր հասարակութեան մէջ տիրացել ազատ լեզուի արտօնութեան: Նրա հրաշագործ բախտն էր այդ արտօնութիւնը ստեղծել: Մի մարդ, որ երբեմն մի, երկու օրուայ ընթացքում տասնեակ հազարներ օգուտ էր վերցնում, սքանչացման բացականչութիւններ տարածելով ամեն տեղ, չէր կարող մերժուել հասարակութեան կողմից միայն այն պատճառով, որ խօսում էր շատ ազատ:

Տիկին Նուբեան միայն շտապեց օգուտ քաղել տիրած փոքրիկ լուծիւնից և նորից ասաց.

—Ֆէօդօր Ներսէսիչ, դուք չը ծանօթացաք...

Նա ձեռքը ուղղեց դէպի չորս երիտասարդները, որոնք ամբողջ ժամանակ կանգնած էին մնացել:

Չարվադարեանը առանց մի բառ արտասանելու սկսեց ծոյլ կերպով ձեռք տալ նրանց, իսկ տիկին Աննան «ներկայացնում էր» նոր ծանօթներին, այսինքն յայտնում էր, թէ ով ինչ է: Առաջինը նախկին մի ուսանող էր, որ մի ինչ-որ խառնակութեան պատճառով կիսատ էր թողել ուսումը, բայց յայտնի էր իբրև ընդունակ ու եռանդոտ մարդ. նա վճռել էր նուիրուել գրականութեան, այդ պատճառով էլ ոչինչ պաշտօն չէր ստանում և մի-մի յօդուածներ էր տալիս տեղական լրագիրներին:

Տիկինը այս երիտասարդի մասին մի առանձին ուշադրութեամբ էր տեղեկութիւններ հաղորդում: Ապա գալիս էր մի հաշուապահ, որի կենսագրութեան ամենագլխաւոր գիծն այն էր, թէ նա «թունդ աղգասէր» է: Բարեկեղծ երրորդին, որ քաղաքային ճարտարապետի օգնականն էր, Չարվադարեանը կէս-հեգնական եղանակով արտասանեց.

—Մնում է որ մի հատ էլ վարժապետ լինի...

Ամենքը ծիծաղեցին: Չորրորդը, իրաւ, անգործ մընացած ուսուցիչ էր, նոր էր եկել գաւառից և տեղ էր որոնում: Նա չը շփոթուեց միահամուռ ծիծաղից. ընդհակառակը, շատ համարձակ, զուարթ ձայնով յայտնեց, որ, այո՛, հինգ տարի ուսուցչութիւն է արել զանազան գաւառներում, գլխաւորապէս գիւղերում:

Տիկինը հիւրերին խնդրեց նստել: Միայն Չարվադարեանը չը կատարեց այդ խնդիրը. ման էր գալիս և մի երկու անգամ էլ արծարծեց այն միտքը, թէ Աննա եգորօջնան մեծ, շատ մեծ չարչարանք է յանձն առել: Բայց յանկարծ մի բան էլ յիշեց և մօտեցաւ տիկնոջը:

—Հա, դուքուր Յովասափեանն էլ ձեզ հետ էր:

—Նա այս երեկոյ էլ կը գայ, բայց քիչ ուշ, պատասխանեց տիկինը:—Մենք մի թեթե խորհրդակցութիւն ունէինք սեղանատանը, թէյի վրայ: Սակայն կան մի քանի լուրջ հարցեր, որոնց մասին կը խօսենք, երբ կը գան՝ բժիշկը, որ իմաց է տուել թէ քիչ կ'ուշանայ, և պարոն Մհերեանը, որ գնաց աղքատանոց մի քանի կարգադրութիւններ անելու:

—Մի խօսքով՝ Յովասափեանը կը գայ: Շատ լաւ, ես նրան կը սպասեմ: Թոյլ կը տամ, Աննա Եգորովնա:

—Ախ, ինչ խօսքեր էք ասում, Ֆէօփօր Ներսէսիչ, —թեթե յանդիմանական ձևով ասաց տիկինը, ցոյց տալով որ ինքը, վերջապէս, կը նեղանայ:—Դուք այս երեկոյ մեր հիւրն էք:

—Շատ թանկագին է ձեր ուշադրութիւնը: Հիմա տեսնում եմ որ անհետաքրքրական հիւր չեմ եղել: Գիտէք ինչ, Աննա Եգորովնա. Յովասափեանին հայհոյել եմ, բայց ուզում եմ ձեզ մօտ էլ...

—Հայհոյել, ինչո՞ւ...

—Նա մոռանում է իր հիւանդներին: Պէտք է թըքել մի բժշկի դէմքին, երբ նա այդ դրութեան հասաւ: Ձէք կարող երեւակայել, թէ ինչ է պատահել այսօր մեր Մեքոն Բալաիչի տանը:

Նա առաջ քաշեց մի թիկնաթուռ, նստեց և սկսեց պատմել.

Մեքոն Բալաիչը ունի մի հատիկ որդի: Երեխան քանի օր է հիւանդ է: Բժիշկը պիտի այցելէր այսօր ժամի 11-ին. նա ինքն էր այդպէս որոշել, ինքն էր հրամայել որ դեղեր չը տան մինչև իր գալը: Անցնում է քառօրդ ժամ, անցնում է կէս ժամ, բժիշկը չը կայ:

—Ես ոչինչ չեմ աւելացնի, Աննա Եգորովնա, մնացածը ինքներդ ասացէք: Կարողանում էք երեւակայել մօր դրութիւնը: Երեսուն տարուայ ամուսնութիւն և միայն այդ երեխան, հազար սուրբից մուրացած... Միակ ժառանգը...

Այդ միջոցին ներս եկաւ պ. Նուրեանը և ամենքը, բացի տիկնոջից ու Չարվադարեանից, ոտքի կանգնեցին։ Նուրեանը բաւականացաւ երկու օրիորդներին ձեռք տալով, իսկ մնացածների վերաբերմամբ գլուխ խոնարհեցրեց հազիւ նկատելի կերպով։ Բայց տիկինը ասաց.

— Սամուէլ, ծանօթացիր. Արտալեան, Սահակեան, Թառլանեան, Ղարա-Մուրադեան։

Սամուէլը լուռ կերպով կատարեց այդ պատուէրը և իսկոյն գնաց իր տեղը։

— Այս մեր պատուելին, պարոն Ղարայեան... չէ, ներեցէք, Ղարա-Մուրադեան, վարժապետ է, հեգնական լրջութեամբ ասաց Չարվադարեանը, թերուելով դէպի Նուրեանի կողմը և մի երկար հայեացք գցելով երիտասարդի վրայ, որ նստել էր բազկաթոռի համարեա ծայրին, ուղիղ ցցած իր մէջքը՝ հանդիսաւոր կերպարանք էր ընդունել և չը գիտէր թէ ուր դնէ իր ձեռքերը։

Օրիորդները շնորհալի կերպով վեր կացան ու դուրս գնացին, որպէս զի թագցնեն իրանց ծիծաղը։ Տիկին Աննան այնքան քաղաքավարի էր, որ աշխատեց մտքում ծիծաղել, ցոյց չը տալով արտաքին ոչ մի նշան. Նուրեանը աչքերը ցած ուղղեց։ Վերջ ի վերջոյ Չարվադարեանը գոհութեամբ նկատեց որ գաւառացի վարժապետի մասին խօսելը բաւական համ ունի երգիծաբանական տեսակէտից։ Գոնէ տիկին Նուրեան հարկաւոր համարեց խոնարհուել դէպի նրան և շատ ցած ձայնով ասաց, որ շատ զուարճալի է նրա սրախօսութիւնը։

— Հա, ինչ էի ասում, շարունակեց նա բաւականութիւնից փայլող դէմքով։— Հա, բոխիկը...

Եւ պատմեց մօր անհանգստութիւնը Խելադարուելու վրայ է այդ մայրը, խեղճ Մեքըն Բալախչը դուրս է գալիս բժշկին որոնելու։ Գալիս է իր, Չարվադարեանի մօտ, գիտէ որ ընկերներ են այդ երկուսը։ Չարվադարեանն էլ չէ իմանում, թէ ուր է բժիշկը. անհան-

գիստ է, երբ իմանում է որ նրա յանկարծակի անյայտանալը իրարանցում է պատճառել այն տներում, ուր նա պիտի լինէր այսօր։ Ճաշին վաղում է նրա մօտ—տանն է։

—Ահ, ինչպէս գզգզեցի... Տօ, ասում եմ, խողի գլուխ, ուր էիր։ Նա պատմում է աղքատանոց գնալը, հարիւր ու մի բաներ է ասում։ Կատաղութիւնս սաստկացաւ, չը թողեցի որ խեղճը մի կտոր հաց ուտէ հանգիստ կերպով...

—Բժիշկը լաւ...

Այս խօսքերը արտասանողը Ղարա-Մուրադեանն էր։ Նա կանգնել էր, սե խուճուճ մազերով զարդարուած գլուխը հպարտ կերպով ցցել էր դէպի վեր, նրա ձայնը թանձր էր ու հնչուն։ Չարվադարեանը խեղկատակի ծամածուծութիւններ արաւ, հազաց, ձեռքը աւանջին դրեց, որպէս թէ լաւ լսելու համար։ Երկու օրիորդները այս անգամ գնացին դէպի դաշնամուրը՝ ծիծաղը պահելու համար։ Բայց վարժապետը չարուհակեց աւելի բարձր ձայնով.

—Բժիշկը լաւ գործի համար էր գնացել և պէտք է նրանից շատ շնորհակալ լինել։

Այս անգամ կոլոր մարդը նրան պատասխանի չարժանացրեց. մէջքը դարձնելով դէպի չորս երիտասարդները, նա էլի դիմեց տիկնոջը։ Ղարա-Մուրադեանը նըստեց իր տեղը, ձեռքը տարաւ իր լայն ճակատով և չընջաց իր ընկերներին.

—Պէտք է ասել։

—Ես այդ մասին կը գրեմ իմ յօդուածում, պատասխանեց նախկին ուսանող Արտալեանը, իսկ մնացածները լուռ մնացին։

—Բժշկից—ասում էր Չարվադարեանը—պահանջում է մանաւանդ ուշադրութիւն, բարեխղճութիւն։ Մարդկանց կեանքը նրա ձեռքին է։ Գիտէ՞ք ինչ է սա նշանակում։...

—Խոստովանում եմ, Ֆէօդօր Ներսէսիչ, մեղքը իմն

է,—ասաց տիկինը մի քնքոյշ մեղամաղձօտ եղանակով, կարծես ներողամտութիւն հայցելով։—Ես էի, որ խընդրեցի բժշկին...

—Ա՛հ, ուրեմն նա թովուած է եղել... Հիմա հասկանում եմ...

Եւ նա իր գիշատիչ հայեացքը բռնեց տիկնոջ գունատ, քնքոյշ դէմքի վրայ։ Մի քանի վայրկեան լռութիւն տիրեց։ Վայելչահասակ, սքանչելի ճաշակով հագնուած տիկինը, կարծես, հալոււմ էր այդ հայեացքից և միայն մեղմ ժպիտներով էր պաշտպանուում։ Իսկ սիրուն աչքերը ցոյց էին տալիս, թէ որքան ոյժ կայ այդ քնքոյշ կազմուածքի մէջ։

—Յովասափեանի մեղքի կէսը, այն էլ շատ մեծ կէսը շնոեց, Սամուէլ Իսայիչ, ասաց նա, այս անգամ դիմելով տիկնոջ ամուսնուն, որ առաջուայ պէս լուրջ ու սակաւախօս էր և չէր շարժուում իր թիկնաթոռում։ —Ես էլ լինէի, չէի համարձակուի մերժել...

Նուրեանը բարեմիտ անփութութիւն արտայայտող մի ժպիտով պատասխանեց այդ խօսքերին։

—Բայց եթէ դուք այնտեղ լինէիք, Ֆէօդօր Ներսէսիչ, կը հիանայիք բժշկի վրայ, ասաց տիկինը մի յուզիչ եղանակով։—Մի ծծկեր երեխայ կայ, որի ազդրում գնդակ է մնացել, հրացանի գնդակ—երևակայում էք այսպիսի բան։ Ա՛հ, նայելը դժուար էր... Ես չը գիտեմ թէ որտեղից այնքան քաջութիւն ստացայ, նայում էի երկար...

—Ո՛րպիսի անզգուշութիւն ձեր կողմից, ընդհատեց Չարվադարեանը։

—Այդ ես էլ եմ ասել, աւելացրեց Նուրեանը։

—Տիկնոջից շատ շնորհակալ ենք դրա համար, համարեա աղաղակելով արտասանեց Ղարա-Մուրադեանը, նորից կանգնելով և յետ քաշելով թիկնաթոռը։

Այդ աղմկալի ցոյցը դուր չեկաւ։ Չարվադարեանը մի կատաղի հայեացք ուղղեց դէպի վարժապետը, իսկ Նուրեանը, հագիւ գսպելով իրան, ինչ-որ բան փնթ-

վնթաց քթի տակ։ Բայց տիկին Աննայի ձայնը ամենքին կարգի բերեց։

— Բժիշկն սկսեց քննել վերքը, շարունակեց նա. — բաւական երկար ժամանակ, համարեա տասը ընդէ, շփում էր մատներով, բայց այնպիսի զգուշութեամբ, այնքան ճարտար ու թեթեւ կերպով, որ անբախտ մանուկը ոչ մի անգամ ձայն չը հանեց։

Երկու օրիորդներն էլ, իբրեւ ականատեսներ, շտապեցին իրանց հիացմունքը յայտնել։ Նրանք կրկնեցին տիկնոջ նկարագրութիւնը։

— Հրաշք էր, Սամուէլ, բացականչեց վերջինս, ձեռքերը միմեանց խփելով. — ես բեզ կ'ասեմ որ այսօր միայն լաւ ճանաչեցի մեր բժշկին։ Ո՛րքան փորձուած ու հմուտ ձեռքերում է գտնուում մեր երեխաների առողջութիւնը։

— Բժիշկ Յովասափեան — սկսեց Նուբեանը վերին աստիճանի լուրջ ու հեղինակաւոր մի վկայութիւն, որ հաստատում էր գլխի և ձեռքերի խրախուսական շարժումներով. — Բժիշկ Յովասափեան, կարող եմ ասել, շատ յայտնի է թէ իբրեւ զարգացած մարդ և թէ իբրեւ փորձուած, նոյն իսկ տաղանդաւոր մասնագէտ։ Այստեղի նրա ընկերակիցները չեն ուրանայ այդ բանը։ Առիթ եմ ունեցել մինչև իսկ մայրաքաղաքում գովասանքներ լսել նրա մասին։ Դիագնոզի մէջ աջողակ, համարեա անսխալական — սա ամենագլխաւորն է. ներքին հիւանդութիւնները հիանալի է հասկանում։ Կարող եմ ասել, առաջինն է մեզանում։..

— Հէնց այդ է պատճառը, որ ես, Սամուէլ Իսայիչ, խտապահանջ եմ դէպի նրան, ասաց Չարվադարեանը մի սրտակից բարեկամի հպարտութեամբ. — ամենից առաջ բարեխղճութիւն, առանց այս բանի նոյն իսկ Չախարինը բժիշկ չէ։ Մեր հասարակութիւնը խտապահանջ է. հեշտ չէ նրա փտահոլութիւնը գրաւելը, բայց շատ հեշտ է մի անգամից ամեն ինչ կորցնելը։ Եւ վերջապէս Մեքքոն Բալախչը, նրա կինը... Չը գիտեմ ինչ

սիրտ պէտք է ունենալ՝ այդ երկու մարդկանց նեղացնելու համար... Միակ ժառանգ... Երեխայ...

Հարա-Մարադեանի կողմում էլի թեթև աղմուկ լսուեց, բայց այս անգամ նա չը բարձրացաւ, ոչ էլ խօսեց:

— Ես անտարբեր չեմ այդ մարդու վերաբերմամբ, շարունակեց չաղ մարդը:— Ընկեր է, հրաշալի ընկեր, դեռ երիտասարդ, ունի իր առջև մեծ ապագայ: Սիրելուց, եղբօր պէս սիրելուց է, որ ես շատ անգամ նրան չեմ խնայում: Եւ նա, չնորհակալ եմ, հասկանում է այդ:

Յաղթական մի դիրք ընդունեց Չարվադարեանը. նրա աչքերը փայլատակում էին, խոշոր ինքնագոհ ժրպիտը վկայում էր, թէ յիշանիկ է նա, չողորթութուելով ամենքի լուսթիւնից, գլուխների միանման մեղմ օրօրումներից, որոնք միաբան հաստատում էին թէ նա, այո՛, սալօնների կուռք դարձած բժշկի մտերիմ ընկերն է...

Գ

Այնուամենայնիւ, նուրեանների այս փոքրիկ երեկոյթը շուտ ձանձրացրեց: Այդպէս էր ցոյց տալիս նախ և առաջ ինքը, տան գլխաւորը, որ յաճախ դուրս էր գնում և էլի ստիպուած վերադառնում էր, իբրև մի ամուսին, որի կինը նստած էր հիւրերի հետ:

Մի կենդանի, աշխոյժ խօսակցութիւն սկսել չէր աջողում: Քառակուսի, չքեղ սենեակի մէջ օտար, անծանօթ տարրի ներկայութիւնն էր այդպէս ճնշում: Եւ անսպասելի կերպով ներս խուժած խորթ ոյժը այնքան աննշան չէր, որ կարելի լինէր նրան արհամարհել. չորս հոգի—բոլոր ներկայ եղողների համարեա կէսը:

Բժիշկ Յովսափեանի յատկութիւնները չափազանց լաւ յայտնի էին ամենքին: Յայտնի դարձաւ և այն, որ Չարվադարեանը նրան անչափ սիրում է և անչափ էլ սիրւում է նրանից: Յետոյ:

Ճարը դարձեալ Ղարա-Մուրադեանն էր և Թէո-
դորոսը նորից նրան կպաւ Բայց ոչ ուսուցիչը, ոչ էլ նրա
ընկերները ծիծաղելի կամ ամօթալի ոչ մի հանգամանք
չէին գտնում այն բանի մէջ, որ գիւղում ուսուցիչ է
լինում, որ կոչտ ու կոպիտ են գիւղացիները, յաճախ
շատ միամիտ, նոյն իսկ յիմար, հաստագլուխ։ Սրախո-
սութիւնների համար հոգի տուող Չարվադարեանը ըզ-
գում էր որ սպառնում է իր պաշարը, արդէն տիկինն
ու օրիորդներն էլ անուշադիր էին դառնում դէպի նրա
խօսքերը։ Թմրութեան նման մի բան, կարծես, իջնում
էր նրանց վրայ. մնում էր որ սկսէին յօրանջել։

Գնալով արթուն, զուարթ էր դառնում միայն վար-
ժապետը։ Նա նուաճել էր տունը. գիւղական ծխրտած,
հոտած աշխարհի այս ներկայացուցիչը իր աներես հը-
պարտութեամբ վիրաւորում էր թէ նուրեանին և թէ
Չարվադարեանին. վիրաւորում էր մանաւանդ նրանով,
որ, կարծես, ասում էր. «Ես այստեղ եմ, և սա իմ տեղն
է, որովհետեւ ես և դուք մի և նոյն եմք»։

Երբ Սամուէլ նուրեանը մի անգամ էլ դուրս գնաց,
Չարվադարեանը համարեա վազեց նրա ետեւից և ա-
ռանձնասենեակում բռնելով նրա ուսից, շատ լուրջ կեր-
պով ասաց.

— Դիմացիր, սիրելի Սամուէլ Իսայիչ. սուրբի համ-
բերութիւն է հարկաւոր։

Նուրեանը կարողացաւ իր վրդովմունքը յայտնել
դէմքի մի դառն ծամածռութեամբ և ուսերը վեր քա-
շելով։

— Ձեմ հասկանում, — վայրկենական լռութիւնից յե-
տոյ արտասանեց նա ռուսերէն լեզուով։

— Ձեմ հասկանում... Գաղափար, բարեգործութիւն,
եղբայր... սրանք առանց գիւղական թրիքների չեն
գլուխ գայ։ Մեր փողն է այս բոլորի պատճառը Բայց
լաւ, ինչո՞ւ անպատճառ այսպէս. ինչո՞ւ դան, աչքներս
մտնեն։ Սատանան տանէ. փող տալ և էլ գիւղացիների
ընկերութիւնը վայելել։ Աւելի լաւ չէ՞ դնել փողը դրսի

դռների մօտ, թող ո՛վ ուզում է վերցնէ, ինչ ուզում է անէ, միայն թէ վերև բարձրացող չը լինի...

Նա տաքացած էր, խօսում էր բարձր ձայնով: Իսկ Նուրեանը թեթև կերպով հառաչեց. նրա խելօք աչքերը կարծես ասում էին, թէ այս բոլորին էլ նա պատրաստ է այդպէս անել:

—Անցել է, ասաց Չարվադարեանը.—գիմացիր, սիրելի Սամուէլ Իսայիչ, իսկ ես կը գնամ... Կլուբում մի ամենաձանձրալի խաղընկեր գտնելը սրանից լաւ է...

Նա տեսաւ, թէ ինչպէս խեղճացաւ Սամուէլ Նուրեանը: Մի բողոքող հայեացքով դրամական առիւծը հասկացնում էր որ գնալ չէ կարելի:

—Ամենից առաջ կինս կը նեղանայ,—ասաց նա և լռեց. բայց Չարվադարեանը հասկացաւ որ երկրորդն էլ այն է, որ ինքը, Նուրեանը, խնդրում է մենակ չը թողնել իրան:

Այս հանգամանքը մանաւանդ շատ հաճելի էր Չարվադարեանին: Եւ նա մի տեսակ կարեկցողի դիւրընդունելով, համաձայնութիւն տուեց, ասելով թէ չէ կարելի թողնել Նուրեաններին այսպիսի «հասարակութեան» մէջ:

Բայց մենակ նա չէր, որ այդ երեկոյ կարեկցութեան արժանի էր համարում Նուրեաններին: Քառօրե ժամ չանցած, օտար տարրի այդքան ճնշող, վիրաւորական հաւասարակշռութիւնը ոչնչացրին նոր հիւրերը: Բոլորովին անսպասելի էր Գուլուբէկեան ընտանիքի այցելութիւնը:

—Շատ ուրախ ենք, շատ ուրախ ենք, ասացին Նուրեան ամուսինները և երկուսով գնացին դիմաւորելու նորեկներին:

Ամենից առաջ ներս մտաւ տիկին Գուլուբէկեան, որ ժպտաց ու դանդաղ կերպով ասաց.

—Տխրեցինք, եկանք:

—Համեցէք, շնորհ արէք:

Չորս հոգի էին եկողները: Տիկին Աննան համբուր-

ուեց նախ տիկին Գուլուբէկեանի հետ, ապա նրա աղջկայ հետ, որ մի շատ բարակ ու երկար տիկին էր՝ լական հայեացքով, ոսկորոտ դէմքով, բարձր ուսերով։ Մօր և աղջկայ մէջ տեղ կանգնած էր մի կլորիկ ու աշխոյժ տղայ-երեխայ, որին նոյնպէս համբուրեց տիկին Աննան։

Այդ երրորդութեանը, երկու քայլ հեռուից, հետևում էր մի երիտասարդ՝ տեխնիկի մաքուր համազգեստով։ Մի քանի տարի առաջ նա մի երկու-երեք մարդու էր յայտնի և պարզապէս Գալուստ Աբրահամեան էր, երկրագործի որդի, որ ինն տարի չարչարուել էր Պետերբուրգում՝ ինժեների վկայական ձեռք բերելու համար։ Բայց ամուսնանալուց յետոյ հասարակութեան մէջ այդ անունը, ինն տարիները, ինժեներական կոչումը բոլորովին անյայտացան, և առողջ ու ինքնաբաւական երիտասարդը ստացաւ «տիկին Գուլուբէկեանի փեսայ» անունը։

Նրան էլ բարեկեցին։ Երեկոյթը փոքր ինչ կենդանութիւն ստացաւ. այժմ բազմամարդ էր, իսկ օտար տարրը կղզիացած էր մնացել, թէև տիկին Աննան իր պարտքը համարեց իսկոյն ծանօթացնել չորս երիտասարդներին նորեկների հետ։

Տիկին Գուլուբէկեանը մի շատ խոշոր ու լայն կին էր, սևազգեստ, թուխ դէմքով, թանի պէս սպիտակ մազերով և արծուի ընկով։ Պատկառանք էին ազդում մանաւանդ նրա անշտապ, դանդաղ շարժումները, վեհ ու խորաթափանց հայեացքը. իսկ նրա մեծ դէմքի գծերի մէջ ամենից շատ արտայայտիչ էր ներքևի շրթունքը, որ վերելնից փոքր ինչ երկար էր ու սուր։

Այդ բոլորի հետ միացած էր և այն նշանաւոր հանգամանքը, որ նա հանգուցեալ Թադէոս-բէկ Աղախան-բէկեան Գուլուբէկեանի այրին էր, այն Թադէոս-բէկի, որ երեսուն ու չորս տարի ոստիկանական պաշտօններ էր վարել զանազան քաղաքներում։ Այրին մի

առանձին հաճութեամբ էր պատմում նրա կենսագրութիւնը: Երկար ժամանակ հասարակ գրագիր մնալուց յետոյ Թադէոս-բէկը սկսեց բարձրանալ, այնպէս բարձրանալ, որ ամբողջ նահանգի չինովներին նախանձն էր շարժում: Նա դարձաւ պրիստաւ, գաւառապետ, ոստիկանապետ, նոյն իսկ եղաւ ժամանակ, երբ նրան յանձնուեց փոխ-նահանգապետի պաշտօնը, որը նա վարեց մօտ երեք ամիս, ամառը. խօսում էին, թէ նա պիտի փոխ-նահանգապետի պաշտօնում էլ հաստատուի. բայց այդ մի բանը—միակ բանը նրա կեանքում—չաջողուեց:

Թադէոս-բէկի ոստիկանական տաղանդը անջնջլի յիշատակներ էր թողել շատ տեղերում և այնքան յարգուած էր նաև բարձրերում, որ երբ ծերութեան պատճառով նա թողեց պաշտօնը ու դարձաւ այս հարուստ քաղաքի առաջին մարդկանցից մէկը, նահանգապետը յաճախ էր դիմում նրա աջակցութեան և խորհրդներին: Նրա մահը մի խոշոր դէպք էր. նահանգապետը տանից մինչև եկեղեցի գնաց ու մնաց մինչև պատարագի վերջը: Հինգ թաւշեայ բարձերի վրայ տանում էին հանգուցեալի չքանչանները. իսկ մի տեղից, ուր Թադէոս-բէկը երկար ժամանակ գաւառապետ էր եղել, պատգամաւորութիւն էր ուղարկուած:

Այդքան նշանաւոր մարդու յիշատակը մեծ արժանաւորութեամբ պահպանում էր պատկառելի այրին: Իսկական պետական խորհրդական էր Թադէոս-բէկը, ունէր գեներալի աստղ: Նրա տանը հաւաքւում էր ընտրովի, ազնիւ հասարակութիւն, այդտեղ նահանգական բարձր պաշտօնեաները շփւում էին արդիւնադործական խոշոր ներկայացուցիչների հետ: Վաճառականներից շատերն էին ցանկանում մտնել այդ չրջանը, բայց Գուլուբէկեանը սաստիկ խիստ էր ընտրութեան մէջ, սաստիկ նախանձախնդիր արիստօկրատ օջախի պատուին: Երբ նա մեռաւ, ընդհանուր կարծիք էր թէ վերջնականապէս մարեց այդ օջախը: Բայց սխալուած էին ամենքը. ա-

մուսնու տեղը կանգնեց տիկին Գուլուբէկեանը, նա դանձարանից ստանում էր այրիի կենսաթոշակ ոչ թէ այն պատճառով որ կարօտ էր—ոչ, Թադէոս-բէկը մեծ հարստութիւն էր թողել,—այլ գեներալի կնոջ դիրքը պահպանած լինելու համար: Ճիշտ է, այժմ նրա տանը այլ ևս առաջուայ պէս յաճախ չէին հաւաքուում անուանի հիւրեր, բայց նախկին ծանօթներից ոչ մէկը հիմա էլ չէ մոռացել այդ տունը: Եւ վերջապէս, տիկինն էլ ունէր իր սեփական արժանիքը. յայտնի էր ամենքին, որ տեղական գիմնազիան աւարտած առաջին հայուհին նա ինքն էր:

Նուրեանները մի առանձին երախտապարտութիւն էին զգում դէպի Գուլուբէկեանների ընտանիքը: Ի՞նչպէս կը բարձրանար մի հասարակ արհեստաւորի որդի Սամուէլը, եթէ չը լինէր Թադէոս-բէկը: Նա էր, որ կը թեց այդ անդադար հարստացող վաճառականին, մրտցրեց արիստոկրատիայի շրջանը: Մի երեկոյ Թադէոս-բէկի հիւրերից մէկը խօսեց նրա հետ՝ մի երիտասարդ, շատ յայտնի տոհմանուն ունեցող իշխանի մասին, որ տեղ էր օրոնում: Նուրեանը յայտնեց իր պատրաստակաւ նութիւնը. երիտասարդ իշխանը ծանօթացաւ նրա հետ, ամեն օր լինում էր նրա տանը և հիացնում էր իր ազնուական ձևերով: Տիկին Աննան յատկապէս նրա համար չքեղ երեկոյթներ էր սարքում: Երկու կողմը միմեանց շատ հաւանեցին: Նուրեանների թախանձանքներին զիջանելով, իշխանը նամակ գրեց իր ազգակից և ծանօթ իշխաններին, հրաւիրեց նրանց ճանապարհորդել դէպի արդիւնաբերական քաղաքը: Հազիւ մի շաբաթ անցած՝ իշխանների և իշխանուհիների մի խումբ երեւան եկաւ ոսկիների քաղաքում: Նուրեանների տանը նորից սկսուեցին փառահեղ խնճոյքներ: Իսկ երբ հիւրերը վերադարձան իրանց քաղաքը, Նուրեանը, շատ բարձր գնահատելով իշխանի ազգականական կապերը, նշանակեց նրան «մինիստրական» ռոճիկ և ուղարկեց նրան մայրաքաղաք իբրեւ իր առևտրական տան ներկայացուցիչ: Ա-

մենքը գիտէին որ այդ պաշտօնը բոլորովին անհարկաւոր էր առեւտրական տան համար և եթէ ստեղծուել է, պատճառն այն է, որ Նուրեանը ուզում է արխատակրատ շրջանների հետ կապուած մնալ:

Դ

Տիկին Աննան վերին աստիճանի սիրալիր կերպով հարց ու փորձ էր անում այրիի, նրա աղջկայ առողջութեան մասին. երեխային ուղարկեց իր երեխաների սենեակը, կարճ կերպով պատմեց, թէ ինչու համար են հաւաքուել անծանօթ պարոնները, և մի քանի խօսքով նկարագրեց աղքատանոցում ապաստանածների դրութիւնը: Չարվադարեանը նստել էր տիկին Գուլուբէկեանի կողքին, սրախօսութիւններ էր անում բարեգործութեան մասին. իսկ Սամուէլը ինչոր բան էր բացատրում տիկին Գուլուբէկեանի փեսային, որ կանգնած էր նրա առջև և երբեմն-երբեմն թոյլ էր տալիս իրան մի քիչ դէպի առաջ խոնարհուել՝ նրա խօսքերը պարզ լսելու համար:

Բայց տիկին Գուլուբէկեանի թոռնը չուտով վերադարձաւ, բերելով իր հետ Նուրեանների երկու երեխաներին: Դա մի թեթև անկարգութիւն էր, բայց մեծերը, մանաւանդ տիկին Գուլուբէկեան, փոքրիկ նկատողութեամբ բաւականացան, և մանկական սրտաբացութիւնը մի ակնթարթում թարմացրեց դահլիճի մթնոլորտը: Երեք փոքրիկները իրանց վազվզոցներով, իրանց խաղալիքներով, շատախօսութեամբ, ծիծաղներով նուաճեցին ամենքին, խառնեցին դասակարգերը, մոռացնել տալով ամեն մի խտրութիւն: Ամեն մէկը իրաւունք ունէր շոյել մանկական փափուկ թշերը, սրտի պարզութեամբ հարցեր տալ երեխաներին և ենթարկուել նրանց միամիտ հարց ու փորձերին...

Ընդհանուր բաւականութիւնը հրճուանքի փոխուեց, երբ Նուրեանների երրորդ, ամենափոքրիկ երեխան էլ,

բոլորովին անակնկալ կերպով, երևաց դահլիճում՝ ոռւս աղախնի հետ։ Մի աղջիկ էր դա՝ ձիւնի պէս սպիտակ շորերի մէջ, քնքոյշ, փափուկ ու սիրուն՝ իբրեւ քերովբէ։ Նոր էր նա ման գալը սովորել և արդէն կարողանում էր մի քանի բառ թոթովել։ Եւ նրան իսկոյն յափշտակեցին, ձեռքից ձեռք էին խլում։ Մինչև իսկ տիկին Գուլուբէկեանը անտարբեր չը մնաց։

— Լիլի, Լիլի, կանչում էին այս ու այն կողմից։

Երեխան անդադար թեքւում էր դէպի իրան կանչողները, ծիծաղում էր, երբեմն արտասանում էր իրան յայտնի բոլոր բառերը, խաղացնում էր իր փոքրիկ ձեռքերը, մի խօսքով հրճւում էր, ինչպէս կարող է հրճուել առողջ ու կայտառ մանուկը։

Հրճւում էին և ծնողները։ Աղախինը պատմում էր նրանց թէ ինչպէս երեխան չը կամեցաւ մենակ մնալ կամ քնել, ինչպէս ստիպողաբար պահանջեց որ իրան էլ տանեն միւս երեխաների հետ և վաղեց դէպի այս կողմը։ Հայրն ու մայրը չը գիտէին ինչպէս արտայայտեն իրանց զարմանքը։ Հրաշք չէ, հարցնում էին նրանք միմեանցից. այդքան փոքր, և սակայն ճրքան խելը, որպիսի մտառութիւն...

Լիլիին ամենից շատ գրկում ու համբուրում էր Չարվադարեանը։ Իր քնքշութիւնների և գգուանքների մէջ նա նոյն իսկ չափազանցութեան էր հասնում։ Որքան նա հրճւում էր, երբ փոքրիկը մի-մի ձգում էր նրա բեղերը կամ իր թաւիչ թաթիկներով ծեծում էր նրա ճակատը։ Տիկին Աննան շտապում էր սաստել երեխային, որ այդպէս չանէ, բայց Չարվադարեանը նեղանում էր և խնդրում էր թոյլ տալ որ երեխան ազատ ու ինքնակամ լինի։ Մի քանի անգամ օրիորդները խլեցին նրանից Լիլիին. բայց նա պտոյտ էր գալիս երեխայի շուրջը և ամեն յարմար դէպքից օգտւում էր, որպէս զի նրան յափշտակէ ու փախցնէ։ Հիացնում էին մանաւանդ մանուկի աչքերը. մօր աչքերն էին... իսկ և իսկ...

Իսկ օտար տարրը անընդհատ առաջ էր տանում

իր տիրապետութիւնը այդ փառաւոր սենեակում: Ղարա-Մուրադեանը հաշուապահի հետ մօտեցել էր պատկերին և երկար դիտում էր նրան: Փոքր ինչ վտիտ, բայց ամուր կազմուածքի տէր երիտասարդը հանգիստ ու ինքնավստահ կերպով ձեռքերը յետ էր դարսել և հետզհետէ խորասուզւում էր նշանաւոր տաղանդի թովիչ ազդեցութեան մէջ: Նա չէր էլ մտածում որ կարգին շապիկ չունի հագին. հնամաշ սև սիւրտուկը բոլորովին խորթ չէր թւում այս հարստութեան մէջ: Թուխ, խոնճուճ մազերով ծածկուած գլուխն անշարժացել էր, գիւղական արևառ դէմքի վրայ մեղմ հիացմունքը շտկել ու կանոնաւորել էր փոքր ինչ կոպիտ գծերը: Կտաւի վրայ փռած կապոյտ երկինքը, լոյսերը, ծառաստանը, զոհարանի բարակ մուխը, մարդկանց խոնարհ, աղերսաւոր դէմքերը խորին բաւականութիւն էին թափում նրա սրտի մէջ: Այդ ծառերի ու լոյսերի միջից բուրում էր մի ինչ-որ առանձին օդ, մաքուր ու զուարթ, և երիտասարդը իր ամբողջ թոքերով ներս էր ծծում այդ կենսատու եթերը: Եւ նա յանկարծ, մի բուռն ոգևորութեան տակ, խօսեց.

— Գաղափարը միացնում է, Սահակեան. գաղափարը կարող է ոչնչացնել ամեն մի խտրութիւն. նա արդէն ոչնչացրել է, չեմ տեսնում,—ասաց նա, մի հայեացքով չափելով դահլիճը:—Ա՛հ, ինչքան չքեղ է ապրում այս մարդը...

Հաշուապահը հասկացրեց, որ այստեղ զարմանալու բան չը կայ. պարոն Նուրեանը տարեկան մի միլիօն եւ կամուտ ունի:

Միլիօն... Եօթնյարկանի թուանշանը այնքան ճնշող էր խեղճ գիւղական ուսուցչի համար, որ ակամայ հառաչանք հանեց նրա բերանից: Ուրեմն միլիօնը միայն թուաբանութեան մէջ չէ, նա իրականութիւն էլ է, այսպէս խօսուն ու շարժուող մարդիկ, այսպիսի պատեր... Նա յիշեց թէ ինչերից է կազմուում այդ թիւը,

յիշեց թէ ինչն է այսպիսի մի հսկային մօտեցրել իրան և նորից արտասանեց.

—Գաղափարը...

Մէկը այդ վայրկեանին մեղմ կերպով քաշեց նրա փէշը: Յետ նայեց—Լիլին էր:

Չանձրանալով գգուանքներից ու համբոյրներից, երեխան սկսել էր վազվզել, բայց յանկարծ կանգ առաւ վարժապետի մօտ, սուր բացականչութիւններով ինչ-որ բան էր ուզում հասկացնել: Երեւի պատկերն էր գրաւել. այդպէս հասկացան մի քանիսը և մօտ վազեցին. բայց Ղարա-Մուրադեանը հանգիստ կերպով բարձրացրեց նրան, գրկեց և աւելի մօտենալով պատկերին, սկսեց ցոյց տալ, բացատրել: Նուրեանը անօգնականի պէս ցածրացրեց գլուխը, կարծես ամաչելով իրան չըլնապատողներից: Չարվադարեանը, ճարը կտրած, էլի սկսեց իր հեգնութիւնները գիւղի, գիւղական վարժապետի մասին, բարձրաձայն ծիծաղ պատճառելով տիկին Գուլուբէկեանի փեսային:

Բայց Ղարա-Մուրադեանը չէր լսում. իր ամբողջ միտքն ու ուշքը երեխային էր նուիրել: Այդ փոքրիկ հրեշտակը չէր հաստատում այն, ինչ ինքը մի րոպէ առաջ ասում էր Սահակեանին: Լիլին այդ օտար մարդու գրկում էլ ուրախ էր, թուչկոտում էր: Վերջացնելով իր բացատրութիւնները պատկերի մօտ, երիտասարդը տարաւ երեխային՝ դահլիճի միւս զարդարանքների մասին խօսելու: Երբ նա երեխան խտտած հանդիսաւոր կերպով անցնում էր սենեակի միջով, ամենքը մի վայրկեան լռեցին, կարծես բոլորովին ձխլուել, տափակացել էին:

Նա մօտեցաւ դաշնամուրին: Այդտեղ տիկին Աննան և օրիորդները սաստիկ թախանձում էին Գուլուբէկեանի աղջկան, որ մի բան նուագէ. իսկ նա, լալկան աչքերը մերթ մէկի, մերթ միւսի վրայ գարձնելով, հըրաժարւում էր, ոչինչ պատճառ չը բերելով: Անշարժ ու հրաշալի հանգիստ նստած տիկին Գուլուբէկեանը նայ-

ուժ էր այդ տեսարանին և նրա ներքևի սուր շրթունքը
 գոհութեան նշան էր ցոյց տալիս, համարեա ժպիտ:
 Տանտիկինը նրան էլ դիմեց, խնդրեց նրա միջամտու-
 թիւնը. բայց նա պատասխան չը տուեց, միայն նրա
 խոշոր դէմքի վրայ ներողամիտ բարեհաճութիւն ար-
 տայայտող կնճիռներ երևացին:

— Կարո՞ղ ես, վարժապետ, հէնց այս րոպէին, ձե-
 ոաց, մի շարական սովորեցնել Լիլիին, հարցրեց Չար-
 վադարեանը, ծիծաղելի մի քայլուածքով մօտենալով
 նրան:

Տիկին Գուլուբէկեանի փեսան, որ նրանից մի քայլ
 չէր հեռանում, որպէս զի այդ հանաքները լաւ լսէ՝
 աւելի մեծ հաճութեամբ ծիծաղեց: Բայց Ղարա-Մու-
 րադեանը, ուշադրութիւն չը դարձնելով այդ տափակ
 խօսքերի վրայ, ցած դրեց երեխային, մօտեցաւ լալկան
 աչքերով կնոջը, գլուխ տուեց և բարձր ձայնով ասաց.

— Տիկին, ես էլ եմ խնդրում...

Լ է Օ

(Կը շարունակուի)